

De discussie over LHBT en de rechten die aan hen worden toegekend, is niet nieuw. Maar ook weer niet zo oud. Waar komt de verwarring rondom seksuele identiteit toch vandaan? Ik legde ethicus Th.A. Boer deze vraag voor en we gingen samen op zoek naar een antwoord.

Corry-Anne Everse, wetenschappelijk medewerker WI-SGP

“De termen homo, hetero en bi worden gebruikt als stempels”

Interview met prof. dr. Th.A. Boer, universitair docent ethiek aan PThU (Groningen) en Lindeboom hoogleraar Ethiek van de zorg aan TUK.

We spreken in Nederland en Europa ondertussen niet alleen van homorechten, maar van rechten van LHBT (Lesbisch, Homoseksueel, Biseksueel, Transgender). Tegenwoordig komt daar nog een I bij, dat staat voor Interseksueel. Waar komt die (voortschrijdende) conceptualisering vandaan?

“Er worden inderdaad steeds meer concepten gebezigd. De bedoeling van die steeds verder gedifferentieerde beschrijvingen is om mensen recht te doen

en ze vooral zo te beschrijven zoals zij zichzelf beschreven willen zien. Tegelijkertijd ben ik er van overtuigd dat welke vlag we ook gebruiken, geen enkele voldoende de lading dekt of voldoende duidelijk is. De vraag ‘welke mensen vallen erbuiten?’ blijft zich voordoen.”

“Je moet de termen homo-, hetero- of biseksueel zien als stempels waarmee we proberen de werkelijkheid – onszelf, mensen om ons heen – te begrijpen.

Maar zoals Michel Foucault, filosoof, atheïst en homo-seksueel in zijn boek *The History of Sexuality* zegt, kunnen stempels mensen ook insnoeren. Vanaf het moment dat je weet dat iemand Vrijmetselaar is of van adel, of dat zijn ouders NSB'ers waren, ga je hem niet alleen beter maar ook beperkter begrijpen. Ook de termen homo, hetero en bi leiden ertoe dat mensen worden ingesnoerd: 'Zo ben jij, zo zal je dus wel reageren en voelen, en zo zal je je misschien ook wel moeten voelen'. Dat verklaart het verschijnsel dat als iemand eerder heeft verklaard homoseksueel te zijn, zijn omgeving het buitengewoon moeilijk vindt om te begrijpen als hij later toch met een vrouw trouwt en kinderen krijgt. We grijpen ons vast aan onze constructen en als die gaan wiebelen worden we onrustig. Christenen gaan daarin mee, door ervan uit te gaan dat 'iemand nu eenmaal homo, transgender, of hetero is'. Ook in de reformatorische gezindte nemen we vrij klakkeloos het jargon van de postmoderniteit over."

Waarom is seksuele identiteit momenteel zo'n groot thema, terwijl dit nog geen honderd jaar geleden totaal geen issue leek te zijn?

"Het indelen van mensen naar seksuele voorkeur en naar genderidentiteit past bij dit tijdperk waarin we

afscheid hebben genomen van het idee dat de biologie en natuur bepalend zijn voor wie we zijn. Iemand's DNA zegt weliswaar of iemand man of vrouw is, maar in de filosofie en de psychologie is er een voorkeur om mensen niet te kwalificeren op basis van hun natuur maar op basis van hun beleving, hun zelfperceptie en hun groepsperceptie. De hamvraag in onze tijd luidt: 'Hoe beschrijf jij jezelf?' Dat verklaart het grote onderscheid tussen sekse (biologische aanleg) en gender (psychosociale construct). Vroeger werd er veelal vanuit gegaan dat die twee samenvielen. Een man voelt zich man en weet zich aangetrokken tot vrouwen, voor vrouwen geldt het omgekeerde. Afwijkende gevoelens waren er wel, maar speelden zich veelal af *binnen* die biologische gegevenheid. Naarmate belevingen belangrijker worden, wordt de biologie gerelativeerd en de cultuur dominantier."

Hoe komt het dat natuur en cultuur zo uit elkaar zijn gelopen?

"Een van de oorzaken zou kunnen liggen in de nadruk die met name het Protestantisme legt op de gevallen staat van de natuur. Protestanten gaan uit van de *corruptio totalis*, ook van de natuur. Wat natuurlijk is of lijkt, hoeven we nog niet als goed te beschouwen.

Over prof. dr. Th.A. Boer

Medisch-ethicus Theo Boer (1960) is universitair docent ethiek aan de Protestantse Theologische Universiteit te Groningen. Daarnaast bekleedt hij sinds 2014 de Lindeboom-leerstoel Ethiek van de zorg aan de Theologische Universiteit van Kampen. Hij studeerde theologie en ethiek in Utrecht en Uppsala. In 1995 en 1997 promoveerde hij aan deze universiteiten op de ethiek van James M. Gustafson. Tot 2014 was hij lid van een regionale toetsingscommissie euthanasie. Hij geeft geregeld commentaar op actuele kwesties in de media. Bij Buijten & Schipperheijn verscheen in 2012 het boek *Goede zorg. Christelijk geïnspireerde ethiek van geval tot geval*. In zijn kerk (PKN) leverde hij bijdragen aan de discussie over homoseksualiteit, onder andere in het tijdschrift *Kerk en Theologie* (2007/2) en in een bijdrage aan de vriendenbundel *Jan Hoek. Theoloog tussen preekstoel en leerstoel*. In de pers ging hij het debat aan met Henk Krol en Jan Mudde. Zijn website draagt het motto 'Met de voeten in de modder en het hoofd in de wolken', wat hem ten voeten uit typeert.

Hierdoor, en door het rationalisme van de Verlichting, hebben wij tegenwoordig een lossere verhouding met de natuur. Het Rooms-Katholieke denken heeft een natuurrechtelijke benadering die natuur en cultuur dichter bij elkaar houdt. Men wijst In Vitro Fertilisatie (IVF) af, omdat er geen geslachtsgemeenschap

Er is een voorkeur om mensen niet te kwalificeren op basis van hun natuur maar op basis van hun beleving.

aan te pas komt. Protestanten denken in dit opzicht minder natuurrechtelijk en keuren IVF hooguit af als hierdoor restembryo's worden gecreëerd die verloren gaan. Misschien kun je het hedendaagse denken over het onderscheid lichaam-geest ook wel Platoons noemen: het gaat niet om het lichaam maar ten diepste om een ideaal of een construct dat zich in onze psyche vormt. Empirie speelt de tweede viool. Mensen met homoseksuele gevoelens of met genderdysforie zeggen vaak: 'Ik heb ontdekt dat ik dit of dat ben'."

Wat betekent zo'n ontdekking? Hoe duidt u dat?

"Dat is een fascinerende vraag. Wat bedoelt iemand er bijvoorbeeld mee wanneer hij 'erachter komt' dat hij in het verkeerde lichaam is geboren? Het gaat hier doorgaans niet om een biologische, empirische vaststelling; het gaat er eerder om dat iemand psychologisch of existentieel gesproken iets heeft ontdekt. Maar wat precies?"

*C.S. Lewis schrijft in *The Abolition of Man* over de opkomst van appetites als bron van moraliteit. Is het mogelijk daarop te herleiden?*

"Misschien gaat het inderdaad om *appetites*, behoeften, maar dan niet plat in de zin dat je iets graag wilt, maar in de zin dat je een stellige indruk hebt dat iets

jouw echte wezen is, of je bestemming is. Dat kan ten goede en ten kwade. Ik heb euthanasiedossiers gezien waarbij iemand zijn leven lang het idee had dat hij eigenlijk niet hoorde te bestaan: 'Vanaf mijn vierde wist ik dat mijn bestaan een vergissing was'. Daarvan zeg je dat het enorm triest is, hoewel er zelfs in die gevallen artsen zijn die zeggen: 'Als dat jouw indruk is, wil ik je helpen te sterven'. Vanuit de christelijke traditie is altijd de lijn aangehouden 'Indrukken kunnen bedriegen'. Dat heeft te maken met het eerder omschreven wantrouwen in de menselijke natuur. Indrukken zijn niet normatief. Zo zijn er meer tragische misvattingen mogelijk, zoals iemand die ik ken die de transitie van man naar vrouw maakte en nadien bittere spijt kreeg. Nu zegt hij dat zijn lichaam onherstelbaar is beschadigd. In onze zelfperceptie, hoe overtuigd ook, kunnen kennelijk misvattingen zitten."

Wat kan bepalend zijn voor die zelfperceptie?

"Dat hangt misschien samen met de enorme stereotypering van het sekse-onderscheid. We hebben in de afgelopen decennia een beeld van de man en de vrouw gecreëerd dat zo stereotype is dat bepaalde mensen zich bijna wel anders moeten voelen. Als voorbereiding op dit interview heb ik me op een groot station eens afgevraagd hoeveel mensen er nu echt voldoen aan de idealen van reclames en Hollywood. Welnu: dat is een kleine minderheid. Je ziet bijvoorbeeld vrouwen die iets hoekigs hebben en mannen die fijngebouwd zijn. Ik ben bang dat wie niet voldoet aan de ideaalbeelden uit film, media en commercie al bijna op voorhand met een identiteitsprobleem worden opgezadeld. Ik sluit niet uit dat sommige gevoelens van genderdysforie een reactie zijn op al te eendimensionale beelden. Ook psychologieboeken die het onderscheid man-vrouw bijna verabsoluteren en dit gedrag als mannelijk en dat gedrag als vrouwelijk kwalificeren, dragen hieraan bij. Je vindt ze ook in reformatorische kring. Maakt het je echt minder man als je als jongen liever in de keuken stond? Of lijden wij onder het onvermogen om te erkennen dat er

binnen de seksen meer overeenkomsten en mengvormen zijn dan we willen toegeven?”

Hoe ziet u de rol van de politiek en de huidige politieke correctheid rondom dit thema?

“Ik denk aan Obama die, na de uitspraak van het Hoogerechtshof in het voordeel van het homohuwelijk, het Witte Huis in regenboogkleuren liet toeien en twitterde ‘Love wins’. Dat was een onbetamelijke politisering van het vraagstuk. Ook in Nederland is de discussie sterk gepolitiseerd. Het is een loopgravenoorlog geworden waarbij geen inhoudelijke discussie wordt gevoerd, maar de vraag centraal staat wat wel en niet mag. Als christen wordt je in een mal gedrukt, die niet altijd goed voelt. Christenen zijn sceptisch over abortus, euthanasie en homorelaties. Maar laten zij vooral de inhoudelijke dis-

De overheid heeft de neiging om te willen ingrijpen in een inhoudelijke zoektocht die nog lang niet uitgekristalliseerd is.

cussie blijven zoeken! Hetzelfde geldt trouwens voor liberalen: euthanasie is voor sommigen zo’n vanzelfsprekend recht dat dokters ertoe verplicht moeten worden. Wie dat liberale vernis wegkrast, ontdekt dat er soms geen enkele diepte onder schuil gaat. De overheid heeft de neiging om te willen ingrijpen in een inhoudelijke zoektocht die nog lang niet uitgekristalliseerd is. Door middel van wetgeving en gericht beleid probeert zij de moraal te beïnvloeden, alsof zij de roeping heeft de publieke moraal liberaler te maken in plaats van het ethische debat mogelijk te maken.”

“Wat wel op de politieke agenda hoort, is de kwaliteit van onze discussies. Ik maak me ernstig zorgen over

het feit dat integere mensen die oprecht vraagtekens zetten bij een liberale moraal vaak gelijk in het verdachtenbankje worden gezet. Het zou beter zijn om dergelijke discussies te voeren zonder dat de dwang om beslissingen te nemen als een zwaard van Damocles boven je hoofd hangt. Dat polariseert. Op dit ogenblik denk ik in lijn met het bekende citaat van Wittgenstein: ‘Waarover men niet spreken kan, moet men zwijgen.’ Sommige zaken zijn te gevoelig om knopen over door te hakken. Met de tijd zullen we misschien verstandiger worden.”

Hoe komen we dan verder in het debat?

Welke discussie moet wel gevoerd worden?

“Wijsheid over seksuele identiteit komt niet van mensen die mordicus tegen zijn, maar komt voort uit levenservaring. Denk aan Spreuken 23. Als het klopt wat ik denk, namelijk dat stempels op hun beurt mensen insnoeren, dan gaan mensen vanzelf vraagtekens zetten bij de manier waarop we vandaag de dag over sekse en gender denken. We moeten in de samenleving leren leven met heel verschillende groepen. Daar heeft de politiek een taak. In de kerk ligt dat lastiger, daar gaat het om een theologische discussie, waarin de Bijbel leidend is.”

Welke reacties ziet u vanuit christelijke hoek?

Hoe analyseert u die?

“In veel protestantse kerken is het denken over homoseksualiteit een sijnbolet geworden. Aan de hand van je antwoord op de vraag of je homoseksuele relaties toestaat, word je ingedeeld in vrijzinnig of rechtzinnig. Het ontbreekt er nog net aan dat onze visie op seksualiteit een artikel in de geloofsbelijdenis wordt. De kern van het geloof is en blijft echter de genade en verzoening die in Christus is. We moeten dit onderwerp niet kleiner maar ook niet groter maken dan een onderdeel van het zevende gebod. Het lijkt dat er door christenen een rangschikking in geboden wordt aangehouden. Veelvuldig wordt er gezondigd tegen het gebod om je ouders te eren.

Dat gebod geldt niet alleen voor mensen met lieve ouders, maar juist voor mensen met moeilijke ouders. Het kost bloed, zweet en tranen om hen te eren. Elk gebod doet pijn, dat weet een ieder die de Bijbel serieus neemt. Maar de zonde tegen het zevende gebod wordt als de grootste overtreding gezien. Dat we er een gebod uitlichten en daarvan zeggen dat zondigen daartegen bijna onverzoenbaar is, vind ik ongelukkig. Dat is allerminst een reden om het zevende gebod minder serieus te nemen, maar wel een reden om het daar niet alleen over te hebben.”

Welke christelijke ethische perspectieven zijn relevant in het zoeken van een antwoord in deze ontwikkelingen?

“Tolerantie biedt een perspectief op dit vraagstuk. Van Augustinus leren we dat christenen, in een tijd waarin het christendom staatsgodsdienst werd, niet de macht grepen op een manier waarop bijvoorbeeld nu de sharia in sommige islamitische kringen wordt gepropageerd. Zelfs in een christelijke samenleving is het Koninkrijk van God niet hetzelfde als het koninkrijk van de wereld. Christenen hebben geleerd om zich te schikken in omstandigheden die niet bij het Koninkrijk van God horen. Laat onrecht en recht opgroeien als onkruid en tarwe op dezelfde akker, al was het maar omdat het onmogelijk is om het onkruid zonder de tarwe uit te trekken. Als christenen laten we het onkruid in een welwillende tolerantie staan in de overtuiging dat wij het Koninkrijk van God niet op aarde kunnen brengen. God zal alles in de oogsttijd zelf rechtzetten.”

“Daarnaast staat voor mij voorop dat God een God van waarheid is. Laten we niet de fout maken om God tegen goede argumenten en tegen de feiten in bescherming te willen nemen. In de Middeleeuwen wer-

Het lijkt dat er door christenen een rangschikking in geboden wordt aangehouden.

den de belangrijkste wetenschappelijke ontdekkingen gedaan in de kloosters waar men uitging van de logische ordening van het bestaan omdat God goed is en orde aanbrengt in de chaos. Voor discussies over seksualiteit en gender impliceert dit de bereidheid om dingen op al hun merites te bekijken. Je moet vragen durven stellen, los durven laten wat onwaarheid blijkt te zijn en durven omarmen wat waar is. Daar hebben we de openbaring bij nodig. C.S. Lewis zei al dat de openbaring ons niet alleen God laat zien, maar ons een helderder blik geeft op *alle* dingen. Als wetenschapper voel ik me niet door de openbaring geringelood, maar juist gestimuleerd om te blijven onderzoeken.”

“Ik wil benadrukken dat dit onderwerp voor christenen een relevante discussie is. Zaken rondom seksualiteit en gender spelen om ons heen en mensen hebben er recht op om te weten wat ze aan ons hebben. Ik ben ervan overtuigd dat de Bijbel op het terrein van sekse en gender niet naar alle kanten te buigen is. Maar wat doe je concreet in een situatie wanneer een vrouwelijke collega je vertelt dat haar vrouw ernstig ziek is? Zeg je niets, zeg je ‘het beste met uw partner’ of zeg je ‘het beste met uw vrouw’? Ik zou kiezen voor het laatste. Juist omdat mensen weten waar ik in veel van deze discussies sta, waardoor zij als ik voor hun keuze respect opbreng. We moeten *agree to disagree* leren. Deze sociale kant is ook erg belangrijk.”